

Significant Symbols

פסח 2 תשע"ג

16

Rabbi Yehudah used to express them with an abbreviation:

<i>DeTzaKh</i>	(blood, frogs, lice)
<i>ADaSh</i>	(beasts, cattle plague, boils)
<i>BeACHaB</i>	(hail, locusts, darkness, first-born)

3

R. Kasher Haggadah

D'TZACH, ADASH, B'ACHAV

Thus did Rabbi Judah abbreviate the list of plagues by their initials, as the sages say, "A man should always teach his pupils to be precise."

Another reason for abbreviation may be the requirement, "A man should ever speak in fine language," as it is said: "And thou hast chosen a tongue of subtlety." The Torah speaks in circumlocution, saying "a beast which is not clean," rather than an unclean defiled beast. Our sages, referring to the night of the fourteenth said instead, "the light of the fourteenth."

5

The Rashi Yerusha Haggadah

R' Aharon Kotler offered an answer to this question. The Midrash makes the following comment on the verse, "all the wonders that I have placed in your hand" (Shemos 4:21): "This refers to the staff, upon which were engraved the abbreviation of the ten plagues (*D'tzach Adash, B'achav*). God said to Moshe, 'These plagues which I have placed in your hands -- execute them before Pharaoh through this staff.' R' Aharon explained that this Midrash is based on the opinion of R' Yehudah, who "abbreviated them by their Hebrew initials." According to the other opinion (the *Tanna Kamma* in the Haggadah), however, the Plagues were spelled out in full on the staff, not in abbreviated form. The significance of this fact is that according to the *Tanna Kamma* the Plagues, having already been etched into the staff, were preordained as punishments for the Egyptians, and could not be averted. According to R' Yehudah, however, it was only the ten letters of *D'tzach, Adash, B'achav* that were engraved in the staff, and the exact identity of each plague was not predetermined, but could be altered according to the level of wickedness or contrition exhibited by the Egyptians during the course of the Plagues. That is, ten punishments were indeed designated for the Egyptians, but the *Dalet* or *Tzadi* did not necessarily have to come out as Blood and Frogs, but could have been something else, more or less severe, with the same initial.

5

Meam Loez Haggadah

There was a logical reason for this. Each plague came because of a particular wrong that the Egyptians had done. According to Torah law, a person cannot be given a penalty unless he is warned before the crime. The first two plagues of each group therefore came after a specific warning.

The third plague of each group, however, came without warning. Since Pharaoh and the Egyptians had hardened their hearts the first two times, and had ignored God's word, they deserved a third punishment without warning (*Bachya; Akedath Yitzhak; MeBhakesh HaShem*).

1a

מסכת ישראל סלבודקה-חברון צט

מטיפים מעט יין מן הכוס בכל סימן וסימן:
רבי יהודה היה נוהג בזהם סמנים:
דצ"ד, עד"ש, באח"ב:

2

רבי יהודה היה נוהג בהם סימנים
 א"י ש להביק, לשם מה נזקק רבי יהודה
 לנהוג הסימנים הללו? לאחר שנמנו כל
 עשר המכות, מה תוספת יש בזה?
 הביאור הוא, שרבי יהודה לא רצה
 להציג בפני הטהור את שמות המכות
 המגונות, ולכן אמר רק את ראשי התיבות
 שלהן.

הגר"צ מינקל - הסבא
 ע"פ המאורות הגדולים אות י"ה

אור 3 אלה

מפתח ליהדות

מישהו ביקש מן הרבי מקוצץ צ"ל הדרכה ופתח ליהדות בקיצור קיצורים.

אמר לו הרבי: "אתן לך הדרכה בחמש מילים: קדש ורחץ כרפס יחץ מגיד.

קדש - קדש כל מחשבותיך ומעשיך.

ורחץ - היטהר מכל מידותיך והנהגותיך הפסולות.

כרפס - ר"ת: כלל ראשון - פה סתום - לשמור את הפה מדיבורים אסורים ודברים בטלים.

יחץ, מגיד - גם מה שנחושך לומר, אמור רק מחצית, דבר פחות.

זהו המפתח ליהדות...

6

רסא שלום פסח נתיבות

והנה עשר המכות תחילתם בתחתיים. מפני שראשית כל צריך איש יהודי להכניע את האכרים התחתונים מדור התאוות, והוא דכתיב כמכת דם כזאת תדע כי אני ה' מפני שהדרך להכניע מדור התאוות הוא ע"י שישירש כלבו כי אית דין ואית דין והבורא ית"ש יודע כל מעשי בני"א וכל מחשבותם כחשכה כאורה. וגי המכות השניים עד"ש שהם ע"פ השטח. רמו למרות הלב, עליהם נאמר למען תדע כי אני ה'

Pharaoh was punished for three specific sins. First he had denied the very existence of God by saying, "Who is God that I should heed His voice?" (Exodus 5:2). Secondly, in implying that he would not obey God, he was stating that even if God did exist, His realm was in heaven, and He had no authority on Earth, he said, "I do not know God, and I will not send forth Israel" (Ibid.) Here he denied that the God of Israel was unique. Even if Israel had a God, there were other powers that were equal to Him.

The first group of plagues, blood, frogs and lice, therefore, were to demonstrate the existence of God. Since Pharaoh considered himself the master

of the Nile, the first plague demonstrated that it was God who had the ultimate power over the Nile, even changing it to blood at His will. The second plague showed living creatures going against their most basic nature, with frogs jumping into burning ovens to fulfill God's word. Finally, the lice showed the limitations of the magicians' powers, until even they had to admit, "It is God's finger" (Exodus 8:15). Even they had to admit it was a divine miracle.

The second group of plagues, beasts, plague and boils, were meant to indicate that God oversees the lower world as well as the upper spheres. It is He who determines what will happen to every individual, whether it is good or bad. When the wild beasts attacked, they only attacked Egyptian areas, carefully avoiding the Goshen district, where the Israelites lived (Exodus 8:18). Similarly, when the cattle plague struck, not a single Israelite animal died (Exodus 9:7). The plague of boils struck the magicians so strongly that they could not even stand up in Moses' presence (Exodus 9:11).

In general, the second three plagues clearly showed that God not only has power in heaven, but that His power on earth exists and is very specific. At will, He can direct the forces of nature against one person, and not against another.

The third and final set of plagues came to demonstrate that God is unique among all the powers in the universe. The two most powerful Egyptian deities were the sun god and the constellation of Aries, the ram. When the plague of hail struck, all the warmth of the sun was powerless to prevent it. When the locusts came, the Torah explicitly states that "they covered the surface of the earth, so that the land was darkened" (Exodus 10:15) blocking out the rays of the sun. With the plague of darkness, the power of the sun was shown to be nothing in comparison to God's awesome strength.

The death of the first-born came to show the weakness of Aries compared to God. Aries was considered the first-born of all the signs of the zodiac, and therefore offered special protection for the first-born. Also, the plague killing the first-born took place in the month of Nissan, which is dominated by the sign of Aries.

Thus, through the Ten Plagues, it was clearly demonstrated that Pharaoh's ideas were wrong. Each group of plagues refuted one of Pharaoh's three mistaken ideas.

At the beginning of the first triplet of plagues, God said, "With this you will know that I am God" (Exodus 7:17). By the first three plagues, the fact of God's existence would be established.

At the beginning of the second triplet, God said that these plagues were coming "so that you may know that I am God right here on earth" (Exodus 8:18). These plagues were meant to demonstrate that God's providence directs all things with an awesome precision. For this reason, these plagues carefully distinguished between the Egyptians and the Israelites.

Before the third group, God said that the last plagues were coming "so that you may know that there is none like Me in all the earth" (Exodus 9:14). This

last group would show that there is no other deity, and that both the sun and Aries were false gods. This would be the lesson of the last four plagues.

Rabbi Yehudah therefore broke the Ten Plagues into these three groups. Each group was specifically designated to demonstrate a different truth (Zevach Pesach; Kli Yakar; Alshekh).

Rabbi Yehudah's division also indicates that the Ten Plagues were not all initiated by the same person. The first three, blood, frogs, and lice, were initiated by [a symbolic act on the part of] Aaron (Exodus 7:19, 8:1, 8:12). They could not have been initiated by Moses [since they involved harm to the Nile and the sand, and both had benefited Moses.]

God also knew that the Egyptian occultists would laugh at the first two plagues, blood and frogs, since they were able to duplicate them with their esoteric arts (Exodus 7:22, 8:3). Since God did not want the Egyptians to lose respect for Moses, He did not have him initiate these two plagues. God did not want the Egyptian occultists to ever consider themselves Moses' equal. [The occultists also tried to duplicate the plague of lice, but here they were unable to do so (Exodus 8:14).] The first three plagues were therefore initiated by Aaron, who was Moses' spokesman (Zevach Pesach).

The next three plagues, beasts, cattle plague and boils, were initiated by Moses. Finally, the last four plagues, hail, locusts, darkness, and death of the first-born, were initiated by God Himself (Seder HaYom; Abudarham).

11 תבאיר טעמין ד פקוד

זיה זה בבחינת סולם של שלש מדרגות זו למעלה זו, וכעין מה שגם אנו לוקחים כליל הסדר שלש מצות, כנגד חכמה - ידיעת מציאות השי"ת, בינה - הבנת משמעות הדברים, ודעת - השבת הדברים אל הלב והחדרתם לתוך מהלך החיים.

בקרב הארץ, להכניע רצונית ותשוקות הלב להשי"ת. והמכות האחרונות באחי"ב הם בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ, ההרגשה בכל הארץ לרמוז שגם גבוה מעל גבוה בספירות העליונות תדע כי אין כמוני, והיינו שבכדי לזכות לגאולה צריך לזכך את כל המדות ועפ"י תבואר הקושי" למה כתבה התורה באריכות את ענין המכות, כי זו תורה שלמה ליהודי אין לחלץ עצמו מגלות לגאולה, שצריך לזכך את עשר ספירות וקליפה תחתיים שניים ושלישים, שיהי מטוהר מכף רגלו ועד ראשו, ועי" הטהרה בשלימות יגיע לגאולה, וכל עוד שיש מדה שלא נטהר בה עדיין אי"ו גאולה שלמה.

ילקוט לקח טוב / הגדה של פסח

ג' עיקרי אמונה הנלמדים מעשר המכות

עשר המכות, אומר הגר"מ אריטרוי זצ"ל בספרו "קמץ המנחה", באו כתשובה לשאלת פרעה "מי ה' אשר אשמע בקולו", כדי שהדברים יקלטו היטב יש להביא את המכות בהדרגה, וליתן ריחוק להתבונן בין מכה למכה. ואכן חז"ל מבחינים בגי בקבוצות דצ"ד, עדי"ש, באחי"ב. בראש כל אחת מקבוצות אלו, אנו מוצאים כותרת; לפני מכת דם שהיא הראשונה בדצ"ד אומר משה "בזאת תדע בני אני ה'", לפני מכת ערוב נאמר: "לכי אני ה' בקרב הארץ", ולפני מכת ברד שהיא הראשונה בקבוצה האחרונה כותב: "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ".

בכותרות אלו ניתן להבחין בהתקדמות הדרגתית בידיעת ה'. הכותרת הראשונה

מבטאת באופן כללי, את מה שמפרטות שאר הכותרות ביתר עומק והרחבה, וכשנצטרף יחד את שלושת הפסוקים נקבל את ההגדרה המדויקת של אמונתנו, אותה אנו מוצאים גם בפסוק "שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד".

האמת הראשונה שעל פרעה ללמוד, זו מציאות ה' - "בזאת תדע כי אני ה'". אנו איננו זקוקים להוכחה על מציאותו יתברך, שמו של הקב"ה מלמד מציאותו. בעוד כל יצורי עולם יכולים להיעלם ויש להם סוף, ה' - כך נלמד משמו - היה הווה ויהיה, ולפיכך מהווה הוכחה שמו בפסוק "שמע ישראל", ביטוי נאמן למציאותו, אולם עבור פרעה שאמר "ילי יאורי ואני עשיתיני" (יחזקאל כט) היה צורך להוכיח את מציאות ה', ולזה נועדו המכות דצ"ד.

אמונה במציאות ה' הינה אמנם הכרה חשובה בהשקפה, אך אין בכחה להשפיע על מעשה בני אדם. לפיכך יש לצרף אליה אמונה בזה שה' הוא אלקינו, דהיינו משגיח על הנושע על ידו בני אדם, לכן נאמר לפני עדי"ש - "למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ", מקביל להנאמר ב"שמע ישראל" - "ה' אלקינו".

כדי להשלים את ההשקפה הנכונה אמר משה לפני המכה הראשונה באחי"ב - "בעבור תדע כי אין כמוני בכל הארץ". דהיינו נוסף להשגחת ה', יש להאמין ביכולת הבנתו מוגבלת של ה'. ובהו אנו גם חותמים את הפסוק של קבלת עול מלכות שמים - "ה' אחד", יחיד ומיוחד ואין עוד מלבדו.

אלו שלש ימיתות שפרעה היה חייב ללמוד: מציאות ה', השגחת פרטית, ויהוד ה' כל

12 הלכה הגדה של פסח והלבוב

בספר ארץ צבי (חלק פסחים עמ' מה) הקשה בשם חכם אחד דלפי דבריו למה צריכים לקריאת שמע של שחרית בבוקר הלא בקריאת שמע כלילה נשאר הרושם לכל היום כולו. עיי"ש מה שמבאר, ויש לבאר הענין שיש ב' בחינות בקרי"ש, קריאת שמע של שחרית הוא בבחינת להגיד בבוקר חסדך, וקריאת שמע של ערבית הוא בבחינת 'אמונתך כלילות', משום שכלילה בזמן שא"א לראות כיון שמסכיב חושך ואפילה ע"כ העיקר הוא האמונה, משא"כ בבוקר דהיינו מצב של בהירות ואור אז אפשר לספר מה שראו בחוש - להגיד חסדך.

ובזה י"ל מ"ש רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית, שע"י הסיפור זכו להמשך עליהם בהירות כזו עד שנעשה כעין קריאת שמע של שחרית, והאירו בתוך החשיכה ובתוך הגלות שהוא בחינת לילה, והגיעו לדרגת קר"ש של שחרית - להגיד בבוקר חסדך.

14a נתיב אמת - א.

הג הפסח יסודו אמונה, וליל הסדר ליל גילוי שכינה הוא בכח"י ר"ה לאמונה. והוא כמאזויל בזכות האמונה נגאלו אבותינו ממצרים ובזכות האמונה עתידך להיגאל, שזה שורש ענין גלות וגאולת מצרים. קליפת מצרים היתה כפירה, וכמאמר פרעה לא ידעתי את ה', וכל המהלך של יצ"מ ועשרת המכות הביא לגילוי בהירות האמונה בתקופה, וכדרכיב אח"כ וירעו מצרים כי אני ה', והיינו שנתגלתה האמונה בגדל הבהירות עד שאפילו מצרים ידעו כי אני ה'. וכמו כן כל כח הגאולה הי' ע"י אמונה, וכדאיחא שבהיותם ממצרים היו שקועים

במ"ס שערי טומאה, ואם היו נופלים ח"ו גם לשער הנרין לא היו להם יותר תקומה, ושער הנרין הוא כדוד אמונה. שבוה לא נפלו, וכמ"ד ויאמן העם. ולכן בראש כל מעודות נשאת פסח, שהאמונה היא הראש וראשון לכל היהדות, וכלשון הוזה"ק בהקדמה, פקודא קדמאה למיעל גו מהימנוחא, ונכלל במאמר צדיקים עה"כ (שמות יב) החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה. שחדש ניסן וחג הפסח הוא ראש וראשון לכל זמני ההתחדשות שבשנה, כי ההתחדשות של חג הפסח שהיא עניני אמונה, היא ראשון לכל עניני ההתחדשות. שע"י אמונה טהורה ובהירה אפשר לצאת אפילו ממצרים.

להקדים את האמונה אל הדעת

ובענין הקדמת עץ החיים לעץ הדעת, הגה כוח החכמה והדעת עלול לפגום באמונה. מפני שהאמונה היא מעל החכמה, וממילא אי אפשר להגיע אל ביור האמונה ובהירותה על ידי השכל, כי חוק הוא, שאין כלי יכול להשיג בשלמות ענין שממעל למדרגתו והשגתו. וכך אנו רואים שלפעמים אנשים חכמים ומתחכמים מאבדים את האמונה, מפני שסבבו של השכל להטיל ספק ולשאול שאלות וקושיות, וזה המשך מפגם הקדמת הדעת אל האמונה, בסוד הקדמת עץ הדעת לעץ החיים, ודבר זה הוא ממש בחינת החמץ, שהחמץ הוא סוד התולשה של האמונה, שהוא הפתח לקושיות ולשאלות, וראה לקוטי הלכות הלכות פסח הלכה ו).

המן והמצה - עץ הדעת ועץ החיים

חטא אדם הראשון - הקדמת 'המן' ל'מצה'

לאחר שדיברנו בענין המצה בפסח, ננסה להבין את ענין החמץ בשבועות. הוזהר מלמד אותנו שהמן היה מכוון כנגד סוד חכמת התורה. שהמצה היא לחם שמאיר את אור האמונה, ואילו המן הוא לחם שמאיר את אור החכמה. וכן הוא עצמות אור המועדים, שבפסח קנינו את האמונה וההירות, ובשבועות את חכמת התורה. כך שהלחם של פסח הוא המצה שמאירה את האמונה, והלחם של שבועות הוא המן שמאיר את הדעת והשכל. מכאן נשכיל ובכין את סוד שורש המן שהוא מעץ הדעת, שהוא האכילה הראשונה, כמאן דאמר שעץ הדעת חיטה היה (סנהדרין ע ב), והוא סוד "המן העץ" (בראשית ג יא) שהוא רמו להמן הרשע (תולין קט ב) ולמן שאכלו במדבר. והמן מושרש בעץ הדעת, והיינו שסוד עץ הדעת הוא לקנות את בחינת הדעת, בסוד אין התינוק ידע לקרוא אבא עד שיטעם טעם דגן (סנהדרין סג) שמביא לסוד החכמה והבינה שהם בסוד אבא ואמא כגודע. אם כן נשאל, אם עץ הדעת הוא שורש החכמה והבינה, מדוע נצטווה אדם הראשון שלא לאוכלו, ומה רע בפירותיו שלכן ציוהו ציוו זה?

בפסח - רק מצה, בסוד אמונה תמימה

והנה בפסח אנו אוכלים רק מצה, כי אנו חלשים וצריכים לחזק את כוח האמונה בתוכנו וצריכים אנו מאוד מאוד להתחזק, וממילא צריכים להרחיק מאוד כל חמץ, והיינו כל שאלות ותהיות, ולכן לא זו בלבד שאסור לנו לאכול חמץ, אלא אפילו לא לראותו כלל. וסוד ענין ראיית החמץ הוא עצם האפשרות לחקור ולשאול. והיינו, לא רק שאסור להכניס שכלו בשאלות וספקות, בסוד אכילת חמץ, אלא צריך להסיר ממנו אפילו את עצם האפשרות לחשוב ולחקור ולשאול, בסוד כל יראה, והיינו שצריך כביכול לזרוק לגמרי את שכלו בסוד החכמה, ולהיות תמים לגמרי בסוד האמונה השלמה, בבחינת "בהמות הייתי עמך" (תהילים עג כג), כלל שכל כלל וכלל מחקר ושאלות.

וכך, רק על ידי שזורק שכלו לגמרי ומעצים את נשמתו באור האמונה בזמן הפסח על ידי המצה, הנה יוכל אחר כך להכניס עצמו לעומק הדעת, בסוד עץ הדעת חיטה היה, ולאכול חמץ ולהקריבו בשבועות, זה סוד מה שאמר הוזהר, שבזמן אכילת אוכל הרפואה לבן המלך, מצוה המלך שלא יראה כלל אוכל אחר בבית, והיינו שלא תהיה אפילו

תום הילדות

והנה ענין גדול למדנו מהקדמת המצה למן, האמונה אל הדעת, והוא ענין הקדמת הילדות אל תקופת הבגרות. הילדות, יש הנוטים לאלל בה, להחשיבה כחקופה שקודם 'החיים האמיתיים'. תקופה ללא דעת ותבונה, ללא עשייה ופיתוח בכוונות השכל ושלוחותיו, ואמנם, טעות היא בידם. תומת הילדות, אור גדול לה, ודימת חיים רעננה, של אוצרות רצון ושמחה, תקווה וזריאות, שאין לדעת המוחמצת, מגע ושייכות עימם מצד עצמה. הילדות היא הבסיס לפשטות החיים, לתום וללבביות, ילדים שמחים הם, צוחלים ומתרגשים, צוחקים ובוכים, מתחזים זה לזה ואוהבים את החיים ונועמם. אמת, חסרון הדעת גורם שאינם מנווטים את זרם חייהם לאפיקי בנייה ותיקון האדם והעולם, אך עצם התיחת, אצלם היא."

העולמות תלויים בהם, ואין מוחנו הדל יכול לבוא כשעריהם, ובפנים רבות בזאר. ואנו בחרנו כעת בדרך אחת, וה' יאיר עינינו). ממוצא הדבר נשכיל, שסוד שני הלחמים הללו אצל ישראל במדבר, הנה הוא מושרש בשורשים קדומים יותר, בסוד שתי אכילות שהיו לאדם בנן עדן, בחינת עץ הדעת ועץ החיים, והמצה מושרשת בעץ החיים והמן בעץ הדעת, ויש להקדים עץ החיים לעץ הדעת, כהקדמת המצה אל המן, קדושת הפסח אל קדושת שבועות.

Closer inspection reveals a correspondence between these three groups and the three basic aspects of the Egyptian גלות which were to be eliminated by the redemption. גרות, עבדות, and עינוי — these were the components of the affliction that Egypt brought upon Israel (cf. Commentary above, 1:14 and 6:6), and in these lay Egypt's sin. These same conditions — גרות, עבדות, and עינוי — were now, through the plagues, to be brought also upon the Egyptians, to impress upon them that their lording it over this hapless people was without justification, and to make them feel upon their own flesh the bitterness of the affliction they brought upon their victims.

* דג, ערוב, and ברד demonstrated to the Egyptians that they themselves were merely גרים in their own land and hence were hardly in a position to treat Israel as גרים and deprive them of their rights.

דבר, צפרדע, and ארבה showed them how illusory were the notions that had made them feel superior to the people whom they had reduced to עבדות.

שחין, שחין, and חשך were עינויים that made the Egyptians feel what it means to have to submit to a systematic regime of עינוי.

מכת בכורות concluded the series and finally brought about Israel's redemption.

* Accordingly, the plagues can be arranged as follows:

גרות	עבדות	ענוי
דם	צפרדע	כניס
ערוב	דבר	שחין
ברד	ארבה	חשך

מכת בכורות

21 Each of these three groups of plagues was intended to cure the Egyptians of the delusion that they had the right to inflict גרות, עבדות, and עינוי upon the Israelites. דצ"ך was to accomplish this purpose by demonstrating God's power over water and land; ער"ש, by demonstrating God's power over the inhabitants who lived on the land; and בא"ח, by demonstrating God's power over the atmosphere that surrounded the land and its inhabitants.

א. גר = ברד, ערוב, דם. A גר is one whose residence in a country depends upon the goodwill and tolerance of others. Egypt's self-assurance derived from its river; thanks to the Nile and its annual overflow, the

Egyptians were arrogant upon their own soil, and they felt superior to any other nation. They even imagined themselves to be independent of the gifts of heaven, saying: לי יארי ואני עשיתי (Yechezkel 29:3). By means of דם, מכת דם, God said to them: לי יאורד; If I will it, your river will not only dry up, but will bring you decay instead of blessings and prosperity, and it will spew you out from your land. You yourselves are only גרים upon this land; you will stay on it only as long as that is My Will.

6 showed that only by God's decree do the animals of the wild (ערבה = ערוב, wilderness) make room for man. God has only to give the word and the barrier between man and beast will fall. Then man will no longer be safe even in his own home, and the beasts will avoid only the area inhabited by the people whom the Egyptians now regard as strangers with no civil rights.

7. Finally, by sending ברד, God showed the Egyptians, to their great shock, that no more than a nod from above was needed to cause a total upheaval in the country's climate. Egypt has little precipitation; whatever moisture it receives comes from the Nile. Thus, the Egyptians had never seen hail before. Now, suddenly, they see a drastic change in their atmospheric environment, and the first hailstorm they had ever witnessed comes as an ominous warning that they may suddenly find themselves living under completely changed climatic conditions. (This explains why the impending hailstorm was announced to them in these words: כי [below, 9:14].) בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך

הבגרות לא באה להחליף את המגפות הטובות של הילדות, אלא לשלכלן, להעמיקן, להכריז למגמות קודש נישאות ולערכי הנצח העומדים ברומו של עולם. אם יהיה האדם מתפעל מפיתוח דעתו וחכמתו, ולא ידע להעריך את התן של הילדות ולשמרן, יהיה מאבד הון רב של חיים, ותהיה דעתו שוממת ומיובשת, בלי טל של נועם וברכה. גם בבגרותו של האדם, צריך הוא להישאר ילד, במובן התום והפשטות, הלכביות והאמונה. כי הילדות היא הבסיס לבגרות, והיא היא עצמות כוח החיים שהדעת באה לטוט ולשלכל. כוגר שאיבד את ילדותו, דומה למכוננית שאיבדה את מנועה (ראה שמונה קצבים ב שנס). הדעת היא הנהג, והילדות היא המנוע. אכן, משכללת היא הדעת את המנוע ומעצימתו מאוד, ובלבד שהיא אינו נחוק מפאת זלוול הדעת בו.

* ליל הסדר בא ללמדנו את ערכה של הילדות. אפשר שעמק מצוות והגדרת לבנך מכון גם כלפי המבוגר בעצמו. כי עצם היותו נוקף לספר לילדים, לרדת אליהם ולמגוננם, דבר זה משיב אותו בעצמו אל הילדות, לשוב לתום האמונה ולשמחתה. ובכך יובה

לקבל אל תוכו את ורמי נהרות האמונה התמימה, המפכים בליל זה על כל אשר בשם ישראל יכונה. כי התום והאמונה, הם יסודות החיים, וכל שפע החורדה והעמקתה אינם באים להתליפם, אלא לפתחם מאוד, וכנויים הם על גביהם, כהקדמת הפסח אל שכרות, המצה אל המן.

22

A master who feels that he is superior to his slaves is laboring under a dual delusion: first, that he belongs to a superior species; and second, that he is superior by virtue of his power and wealth. צפרדע, frogs, the most timid of creatures, which as a rule hide from man in the marshes and among the reeds, now emerge from their hiding places and boldly invade the habitations of man, impudently hopping upon the bodies of the rulers of the land, thus ridding the high and mighty of their notions of superiority by showing that even the smallest and lowliest creatures have lost all respect for them.

Then דבר strikes, killing their horses (Egypt's pride and renown), their donkeys and their camels (the beasts of burden that bear their possessions), and the cattle and sheep (which represent their true wealth). Then come ארבה, finishing off whatever produce has survived the hailstorm.

עינוי = חשך, שחין, כניס. Now the Egyptians learned what it meant to

lead a life filled with torment, pain and want. This lesson took the form of physical pain and torment — the שחין, הכניס, and the three days of confinement and hunger brought upon Egypt by the חשך. To imprison man, God does not need chains or cages. He confines him in the darkness of night; he is immobilized and dares not move, he remains rooted to the spot and goes without food, until God gives him light again.

23 הגנה - אלהי - ב-ט"ז

מזה בכל תפוצת ישראל להטוף מכוס הין כשקוראים בפסוק דם ואש ותמרוד עשן, כשמוכרים את עשרת המכות ובשמוכרים אותם בקצרה: דצ"ך, ער"ש, באח"ב יש שנוהגים להטוף באצבע, לרמז על אצבע אלקים ויש נוהגים כדעת האר"י להטוף מן הכוס.

24

אנחנו מתבוננים על המכות האלה, ואנחנו יודעים: המכות הן רק תוצאה של הרשע. וכל הרשע יוצא מכך שהלב עדיין איננו נקי. דעו לכם: אתם חושבים שיש מרחק גדול בין לכעוס על מישהו לבין להרוג אותו? אתם טועים. מיליונית סנטימטר... כשאני מתפרץ בכעס על מישהו, זה אומר שאני ממש לא רוצה שהוא יהיה קיים. יתכן שלא כדאי לי להרוג אותו, כדי לא לשבת בבית הסוהר כל החיים, אבל...

או בליל הסדר, כשאנחנו רואים כמה מכות יש בעולם, אנחנו ממש מייחלים ליום שהלבבות יהיו נקיים, ושום אדם לא יעשה משהו רע לאדם אחר. עולם שיהיה גן עדן ממש. ואנחנו שופכים טיפה של יין על כל מכה, כמו דמעה קטנה של צער. וזה ממש מנקה את העולם.

ואו באים די יוסי הגלילי, ר' אליעזר ור' עקיבא, ושואלים: כמה מכות לקו באמת המצרים במצרים?
 ר' אליעזר אומר שכל מכה היתה כלולה מארבע מכות, ור' עקיבא אומר: מחמש מכות. מה הענין כאן?
המחלוקת היא: כמה עמוק המכות ניקו אותנו? כך אמרים כל הרבנים: אתם יודעים שלנשמה יש חמשה חלקים: נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. המחלוקת היא: האם עשר המכות ניקו את כל חלקי הנשמה שלנו, או רק חלקים מסוימים? ר' אליעזר אומר: רק ארבעת חלקים. ור' עקיבא אומר: כל חלקי הנשמה. ר' עקיבא אומר שכל מכה חדרה לעומק הכי עמוק שבלבנו.

אתם יודעים איד? כשאתם שומעים על משהו נורא שקרה, מצד אחד זה נורא, אבל דע לד, זה גם מנקה אותך. מפני שכשאתה רואה מה הרוע יכול לעשות לעולם, משהו כך מתחזק ואומר: אני לא רוצה דווע יותר! אני מוכרח לטער את לבי לגמרי.
 כליל הסדר אנחנו ממש מנקים את עצמנו מעבודה זרה. וגם מעס, מפני שאתם זוכרים, כעס הוא יאל זר שבלבו של אדם. עבודה זרה, זה לא רק כשאני משתחוה לפסל. גם כשאני רוצה לשרוף את כל העולם כבעס שלי, זו עבודה זרה. עשיתי את עצמי אל.

ואתם בטח מכירים את התורה של קוצק, שהיא יפה כל כך: לא יהיה בדך אל זר - שהאל לא יהיה בדך זר. תיזחר שהקב"ה לא יהיה זר לדך. גם זו עבודה זרה! אני עובד את ה', אבל הוא ואני - אנחנו זרים זה לזה. וכליל הסדר, אנחנו ממש מתקנים את זה. הקירבה הכי גדולה עם הקב"ה.

וכך באמצע ליל הסדר נכנס לו יעקב מלובש כבגדי עשו החמודות, בפחד ורעדה הוא אומר ליצחק אביו (שם שם-יט): "אנכי עשו בכורך עשיתי כאשר דברת אלי, קום נא שנה ואכלה מצודי כעבור תברכני נפשך. ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצוא בני, ויאמר כי הקרה ה' אלקיך לפני. ויאמר יצחק אל יעקב, גשה נא ואמושך בני האתה זה בני עשו אם לא."

29 [ז]

החכם מזכיר ב' שמות ה' אלקים שהזכיר יעקב כשנכנס לקבל הברכות מיצחק אביו

ועתה בא וראה דבר פלא, כי לפי מה שנתבאר לעיל הרי זה ממש היה ההבדל בין יעקב אבינו לעשו הרשע, כי כאשר נכנס יעקב אבינו לקבל הברכות מיצחק אביו בליל פסח, הזכיר את שם ה' באמרו ליצחק: "כי הקרה ה' אלקיך לפני". וזה גרם ליצחק להסתפק כי מי שעומד לפניו אינו עשו שלא היה רגיל להזכיר את שם ה', הרי שהזכיר יעקב ב' שמות הוי"ה אלקי"ם.

והנה גם הבן החכם הזכיר ב' שמות אלו באמרו: "אשר צוה ה' אלקינו אתכם". זאת ועוד, כי כמו שהבן החכם כולל את עצמו באמונתו בה' באמרו: "אשר צוה ה' אלקינו", כן כלל יעקב את עצמו באמרו ליצחק: "כי הקרה ה' אלקיך לפני", הנה גילה בכך את אמונתו שה' אלקי יצחק אביו הזמין בידו להביא את המאכלים במהירות, לפני שיבוא עשו הרשע הכופר בשם ה' אלקי יצחק. הרי לפנינו כי הבן החכם הוא רמו על יעקב אבינו וזרעו ההולכים בדרכו, שהזכיר את ב' שמות ה' אלקים.

ונראה להוסיף בזה רעיון נכבד, כי כאשר נתבונן נשכיל להבין שיעקב אבינו זכה לקבל את הברכות מיצחק בליל פסח, בזכות שמסר נפשו להזכיר ב' שמות: "כי הקרה ה' אלקיך לפני", שהרי

גם הוא ידע כי שם שמים אינו שגור בפיו של עשו, אם כן הרי יש סכנה שיכיר יצחק כי הוא איננו עשו, אלא שעם כל זאת בהיותו דבוק בה', לא היה יכול להימנע מלהזכיר במסירות נפש כי ה' אלקים הוא שהזמין בידו להצליח בדרכו.

מעתה לא נפלאה היא לומר, כי כאשר נתגלה ליצחק בסופו של דבר כי יעקב נכנס במקום עשו לקבל את הברכות, ובכל זאת הזכיר את שם ה' אלקי ישראל במסירות נפש, אף שנסתכן בכך שיכיר יצחק שהוא איננו עשו, לכן פתח ואמר (בראשית כז-ל): "מי אפוא הוא הצד ציד ויבא לי ואוכל מכל בטרם תבוא ואברכהו גם ברוך יהיה". ופירש רש"י שגילה בכך כי הוא אכן מסכים עם הברכות שמסר ליעקב.

30 הבן הרשע הוא עשו שכפר בה' אלקי ישראל

על פי האמור נמשיך לבאר מה שהזכיר בעל הגדה את שאלת הבן הרשע: "רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם", והכוונה בזה על עשו הרשע שלא הזכיר את שם ה' והיה מלגלג על המצוות, כמו שכתוב (בראשית כה-לד): "ויבז עשו את הבכורה", ופירש רש"י: "העיד הכתוב על רשעו שביזה עבודתו של מקום". ועל כך מפרש בעל הגדה: "לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר".

הלוקח ליל אי דפסח והלבוב צה

באותו הלילה כשיתקם ניכך את יעקב אבינו נפתחו שערי הגלגלים, וכן איתם פרקי דרבי אליעזר (פרק ל"א) "הגיע ליל יום טוב הפסח וקרא יצחק לעשו בנו הגדול ואמר בני הלילה הזה העלוינים אומרים שירה הלילה הזה אולרות טללים נפתחים", ודבר זה הוא לדורות כי בליל הסדר נפתחים בשמים אולרות גדולים של ברכה, ויכול האדם ע"י עבודתו לזכות לברכות ושפע ברוחניות וגשמיות.

27 ליקוטי מאמרים שבילי פנחס

והנה כמעט שהצליח עשו ברמייתו לקבל את הברכות, אולם אז טיבב הקב"ה מסבב כל הסיבות להציל את הברכות מעשו על ידי רבקה אמנו, אשר צוותה על יעקב בגזירת כיבוד אם לשמוע בקול רוח הקודש שבה (בראשית כז-ח): "ועתה בני שמע בקולי לאשר אני מצוה אותך, לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים, ואעשה

אותם מטעמים לאבין כאשר אהב". ופירש רש"י בשם פרקי דרבי אליעזר (פרק לב): "וכי שני גדיי עזים היה מאכלו של יצחק, אלא פסח היה, האחד הקריב לפסחו, והאחד עשה מטעמים".

לאכול ממאכלי עשו ולכן לא בירכו. וזהו פירוש המדרש: "בא אחיך במרמה ויקח ברכתך, הוציא לו אפיקומן", כדי לרמוז לו בכך שאסור לו לאכול מהמאכלים שהכין לו.

בספר "עיני העדה" להגה"ק רבי אליהו הכהן מאיומיר בעל "שבט מוסר" (פרשת תולדות) מביא ענין זה בשם המפרשים, שהוסיפו על כך רמז נפלא כי במרמ"ה עולה בגימטריא אפיקומן. וזהו שאמר יצחק לעשו: "בא אחיך במרמה" - במרמ"ה בגימטריא אפיקומן. ומפרש רבי יוחנן: "בחכמת תורתו", שהאכילו אפיקומן וגילה לו בחכמת תורתו שאסור לאכול אחרי האפיקומן, ועל ידי חכמה זו: "ויקח ברכתך".

מעתה יאיר לנו להבין כוונת בעל הגדה של פסח, שסידר להזכיר בליל פסח את שאלת הבן החכם שמזכיר ב' שמות ה' אלקים: "מה העדות החוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם", כדי לעורר בכך את הברכות שקיבל יעקב מיצחק בליל פסח, בזכות שהזכיר ב' שמות אלו: "כי הקרה ה' אלקיך לפני". הנה כי כן נפלא מה שהוסיף בעל הגדה להשיב לבן החכם ההולך בדרכו של יעקב: "ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", כדי לעורר בכך זכותו של יעקב שזכה בברכות של יצחק בזכות הלכה זו.

ענין זה מתקשר להפליא עם פירושו רש"י כי החכם מתכוון בשאלתו: "מה העדות והחוקים והמשפטים אשר צוה ה' אלקינו אתכם", למה אוכלים את בשר הפסח אחרי שאוכלים את בשר החגיגה, הלא הפסח הוא על שם עיקר הנס שהיה בחג זה והיה לנו לאוכלו תחילה. על כך משיבים לו כי הטעם לכך הוא: "אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן", כדי שישאר הטעם של בשר הפסח בפיו. ולפי האמור הרי זה בא לעורר חכמת תורתו של יעקב, שהאכיל את יעקב קרבן פסח כדי שלא יוכל אחר כך לטעום מהמאכלים של עשו.

[י']

יעקב טמן את עיקר הברכות על לעתיד לבוא 35

ועתה בא וראה כי על פי האמור יאיר לנו להבין מה ראו על ככה לרמוז על יעקב ועשו בליל קדוש זה. זאת ועוד מדוע מטמינים את האפיקומן שרומז על יעקב עד אחרי הסעודה, על פי מה שמצינו אחרי שזכה יעקב לקבל את הברכות בליל פסח מיצחק אביו, נכנס עשו אל אביו ואמר (כראשית כז-ל): "הכי קרא שמו יעקב ויעקבני זה פעמים, את בכורתי לקח והנה עתה לקח ברכתי".

ופירש רש"י (ד"ה הכי קרא) בשם מדרש תנתינא: "למה חרד יצחק, אמר שמא עון יש בי שברכתי קטן לפני גדול ושניתני סדר היחס, התחיל

עשו מצעק ויעקבני זה פעמים, אמר לו אביו, מה עשה לך, אמר לו את בכורתי לקח, אמר בכך הייתי מצד וחרד שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו לבכור ברכתי גם ברוך יהיה".

הרווחנו ליישב בזה קושיית ה"בני יששכר" על התשובה של בעל הגדה לבן הרשע: "ואף אתה הקהה את שניו ואמור לו, בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאלי", הלא גם הבן הרשע היה כלול בתוך אבותינו ונגאל ממצרים. אך לפי האמור הרי כוונת בעל הגדה היא על עשו הבן הרשע ורעו, המלגלים על המצוות ושואלים: "מה העבודה הזאת לכם" - "לכם ולא לו". הנה כי כן תשובה כהלכה אנו משיבים לו: "בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים, לי ולא לו, אילו היה שם לא היה נגאלי", כי עשו ורעו באמת לא היו בגלות מצרים, ואם היו שם לא היו נגאלים מחמת כפירתם בה.

32

אצל ברכת יעקב מצינו שהביא יעקב יין ליעקב כדי יצא לו יין וישת, ולא מצינו כלל שיעקב חמר לעשו שיעיף לו יין ולא רצקה חמרה כן ליעקב. וצפרי לדין ומולדות אום ג' מנאור כי יין זה י"ל כי הוא ענין ד' כוסות, כי אז ה' ליל פסח, וכ"כ בספר מגלה עמוקות ב' ושלם, ולפ"י יש לומר כי לכן לא צוה יעקב על הד' כוסות, כי ענין הד' כוסות הוא תקנת מו"ל, והוא חלק מושבע"פ, ולכן ה' ענין שנתחדש ע"י יעקב"א ככה מושבע"פ, כי יעקב הוא ענין תורה, כמוש"ל "מתן אמת

ליעקב". ועוד יותר מזה מנאור כאן, כי ענין הד' כוסות מנאור בשפת אמת (פסח, מר"ג) כי הם תקנת מו"ל לאחר שבטלה ענין הקרבן פסח, שמו"ל דאגו לבני ישראל בגלות שיה' להם אור הפסח, והם הניחו אור זה בזה' כוסות, והוא כוונתו של יעקב לצינו באותו לילה, שהביא יין ליעקב כדי לתקן הד' כוסות, שיה' לדורות עולם אור הפסח.

33

יעקב לצינו דאג לדורות שיהי שייכות לכל אחד להשפעת הלילה, ואף ה' לא ידע ממנו נסח. אומרים בהגש"פ כנגד הרבעה נניס דברה תורה, כלילה הזה יש כח להמשין ולהכניס אמונה לתוך כל אחד ואחד, אפי' על פן הרשע יכולין כלילה זו להשפיע שהרי כנגד כל הארבעה נניס דברה תורה, והוא מכה יעקב לצינו שהכניס כח כלילה הזה שיהי זיכרון כל אחד להיות לו חיקון ולקבל השפע הגדול של הלילה הזה. יעקב"א נטל את הברכות לבגדו כנגדי עשו הרשע, והוא להורות לדורות כי אף מי שאינו ניכר עליו כי הוא יהודי צמיגוניות שלו, והרי הוא נראה ח"ו כמו עשו הרשע, גם לו יורד ברכה כלילה הזה, כי כלילה הזה יש כח למחילה וסליחה אפי' על עבירות הרי קשות, אפי' על דברים שיהי"כ אינו מתפר עליהם, ויכולים לתקן גם הרשע שיקבל ברכה ושפע טוב.

נקדים עוד מה שמכואר בזוהר הקדוש (פרשת תולדות קמ"ו): כי יעקב אבינו טמן את עיקר הברכות שקיבל מיוצחק על לעתיד לבוא, כאשר יקימו כל המלכים כנגד ישראל, אבל בעולם הזה כלפי עשו די לו במקצת הברכות, [ובלשון קדשו: "יעקב אמר, לגבי עשו די לי השתא באלין ברכאן, אבל להווא זמנא דאצטריכו לבניי, לגבי כל מלכין ושליטין דכל עלמא אסלק לון, כד מיטי ההוא זמנא יתערוון אינון ברכאן מכל סטריין, ויתקיים עלמא על קיימיה כדקא יאות"].

הנה כי כן נפלא להבין הטעם ששזורים את המצה השניה שהיא כנגד יצחק אבינו, לשני חלקים כנגד שני בניו יעקב ועשו, החלק הקטן שהוא כנגד עשו שאיבד את הבכורה משאיריים בשלחן, לרמוז שקיימו הוא רק בעולם הזה כל זמן הגלות, ואת החלק הגדול שהוא כנגד יעקב שזכה בכורה מטמינים לאפיקומן אחרי הסעודה, לרמוז שיעקב אבינו טמן את הברכות לקראת הגאולה העתידה.

אוצר מפרשי ההגרה

(כמו טוביה דשמע ואריש, סנהדרין ז, א) גם מלשון עדשה בפשוטו כעושה זו שאין לה פה והיא מאכל אבל, וכן צ"ל עתה בלילה הזה בגלות שעושה גם סימניו אבילות ואסור לנו למלא שחוק פינו בעוה"ז, עד שתגיע עת גאולה שלמה, או ימלא שחוק פינו אבל עתה באח"כ באהבה וחיבת תסבול על גלות ותקיים מצוות ה' בחובה עליך, והו' באח"כ, כנחלת

39 אפי' ספרים וספרים

הנהגת צדק מקרבת הגאולה
הרה"ק רבי יעקב יוסף המגיד מאוסטראה זי"ע"י מביא בספרו 'דב ייבי' (פרשת וראה) מדברי אביו הרה"ק רבי יהודה לייב זי"ע שכיהן גם הוא כמגיד באוסטראה, אמרו חז"ל (ילקוט פרשת וראה רמז קפב) שגם בגאולה העתידה יביא הקב"ה עשר מכות על אומות העולם, כי גם על האומות שמשתעבדים

עכשיו בישראל נאמר (בראשית טז, יד) "וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי", וכן מבואר במדרש (בר"י פרשה פח, ה) כאשר מבאר טעמא מרוע תקנו חז"ל שישתו דוקא ארבע כוסות בליל הסדר "רבי יהושע בן לוי אמר כנגד ר' כוסות של תרעלה שהקב"ה משקה את אומות העולם הזה" (יומיה כה, טו) "כן כה אמר ה' אלהי ישראל אלי קח את כוס היין החמה", שמלבד מה שר' הכוסות הן כנגד ר' לשונות של גאולה הן גם כנגד ארבע כוסות של פורענות שישקה מהם הקב"ה לאומות העולם, וכן פרומן בקרא (איכה ד, כא) "שישי ושמחי בת אדום וכי' גם עליך תעבר כוס יגור" היא כוס קובעת התרעלה שישקו בה את אומות העולם שהשתעבדו בישראל בכל הדורות (וראה עוד בהגדה של פסח להריטב"א).

40

לפי זה ביאר את הרמו בדברי רבי יהודה "דצ"ך עד"ש באח"כ", והכי קאמר אימתי נובה לעשות נקמה בגוים ולעלות לשפוט את הר עשו ולראות כמפלחם, הא לא תליא אלא ברצ"ך עד"ש, היינו שימנעו מלדבר שקר כרמח בר"ת דצ"ך - ד'ברו צדק כולכם, ועד"ש ר"ת עיקרו ריך שקר, או עיקרו דיבר שקר, וכמו שמצינו בפרשת המשקלות (וברים כה, טו) "אכן שלמה וצדק יהיה לך איפה שלמה וצדק יהיה לך למען יאריכו ימך על הארמה אשר ה' אלקיך נתן לך" הרי שביאת הארץ וישיבתה תלויים בהנהגת צדק, ועוד כתיב (שם טו, כ) "צדק צדק תדרך למען תחיה וירשת את הארץ אשר ה' אלקיך נתן לך" ופירש רש"י "כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיכן על ארמתן", מכל אלו

קודש

הגדה של פסח

לקט פניני

* שמחת עשו בזמן הזה ועונשו לעתיד לבא

רבי יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עד"ש באח"כ.

בסימנים אלו פרומן מפלחו של עשו הרשע לעתיד לבא: "רצך עד"ש - אתה עשו הרשע אוכל מיד העדשים ריץ ושמת עתה לפי שעה בעת הגלות המר הזה, אטנם

ידעו תרע אשר "בא תב" - בא יבוא היום אשר תצטרך לשלם את חובך על כל מעשיך דרעים, וכמו שכתוב בפסוק (איכה ד, כא) "שישי ושמחי בת ארום גם עליך תעבר כוס תשכרי ותתערי", ופירש"י "שישי ושמחי לפי שעה, אבל סופך שגם עליך תעבר כוס הפורענות ותשכרי ממנ". (מזן מהר"י זי"ע"א)

41 הליכה אלכוד - 33

אבל צריכים לזכור כי גלילה זה קרה גם דבר אחר, עשו הרשע הוריד דמעות אלל יתק אבינו, ואנו סובלים מדמעות אלו

עד היום כדאיחא נספרים, ועד שיחבטלו כוחם של דמעות אלו לא מוכה לגאולה השלימה, ולהיעוד של "ועלו מושעים צהר ציון לשפוט את הר עשו", ודמעות הללו נמחו גלילה זה, בעת שנכנס עשו לינתק לקבל הברכות, ועבודת לילה זו הוא ע"י החפלות בעת הסדר לנטל אלו הדמעות, כי בעת הסדר וזכין לנקיות ולטהרה שיכולין להוריד דמעות אמיתיות שיש בהם כח לנטל אלו הדמעות של עשו הרשע.